

Studie a zprávy. Historický sborník pražského okolí 3/2013
Abstrakty

JAN OULÍK, Znak donátorů na obrazech svatováclavského cyklu v bazilice sv. Václava ve Staré Boleslavi

Studie přináší edici nápisů a heraldických znaků donátorů vymalovaných na šestnácti obrazech ze života sv. Václava a jeho posmrtných zázraků zavěšených v kostelní lodi a pod kruchtou staroboleslavské baziliky. Na základě určení znaků a rozboru doprovodných nápisů je analyzována donátorská struktura celého cyklu.

Jan Oulík, The coats-of-arms of donors in the paintings of the St. Wenceslas cycle in the Basilica of St Wenceslas in Stará Boleslav

The paper presents an edition of the inscriptions and heraldic coats-of-arms of donors painted on 16 paintings featuring the life of St Wenceslas and his post mortem miracles. The paintings are hung on the walls in the church's nave and under the organ loft of the basilica in Stará Boleslav. The donors within the whole cycle are analysed based on the determination of the coats-of-arms and the study of the accompanying inscriptions.

TEREZA ZBORNÍKOVÁ, Epitafní oltáře Smiřických v Kostelci nad Černými lesy

Předkládaný příspěvek ve svém úvodu charakterizuje fenomén, kterým se epitafní malba stala přibližně v druhé polovině 16. století. Text se lehce dotýká problematiky katolických a nekatolických námětů těchto uměleckých děl, které v období konfesivně roztržštěných Čech můžeme pozorovat. Stěžejní část studie představuje obsáhlý uměleckohistorický a ikonografický rozbor epitafních oltářů Smiřických, které se nacházejí v zámecké kapli sv. Vojtěcha na zámku v Kostelci nad Černými lesy. Publikovány jsou zde rovněž často diskutované grafické předlohy, s jejichž obrazovou komparací se zde setkáváme vůbec poprvé.

Tereza Zborníková, Epitaph altars of the Smiřický family in the town of Kostelec nad Černými lesy

In the introduction, the presented paper describes how epitaph paintings became a phenomenon approximately in the second half of the 16th century. The paper also briefly touches on the catholic and non-catholic themes for these works of art, which we can see in the period of confession fractionalisation in Bohemia. The key part of the study presents a vast analysis, in terms of art history and iconography, of epitaph altars of the Smiřický family located in the St. Adalbert Chapel in the castle of Kostelec nad Černými lesy. The graphic models that have often been debated are also presented, providing the first visual comparison ever.

MARTIN HŮRKA, Veřejný notář a klerik Budislav Havlův z Vyšehořovic (* před cca 1310 – † 1368)

Cílem práce je biograficky postihnout osobu Budislava Havlova z Vyšehořovic. Tento nižší šlechtic svou profesní dráhu zahájil jako veřejný notář. Prostředí, ve kterém se pohyboval, lze vysledovat zejména díky notářským instrumentům, které vyhotovil a podepsal. Pozdější, ryze církevní kariéru odkrývají prameny různých církevních institucí. Širší rodový kontext osvětlují i záznamy dotýkající se majetkových převodů či přítomnost erbů rodu v nejstarších českých erbovnících.

Martin Hůrka, Notary public and clergyman Budislav Havlův of Vyšehořovice (*approx.

before 1310 – † 1368)

The aim of the paper is a biographic description of Budislav Havlův of Vyšehořovice. This member of the lower nobility launched his career as a notary public. His work and surroundings can be examined particularly thanks to notary deeds that he made out and signed. His later career fully devoted to the church is documented in sources of various church institutions. The wider family context is unveiled thanks to records on property transfers or the coat-of-arms present in the oldest Bohemian collections of coats-of-arms.

JAN ŠIMEK, Náklady na činnost říčanského hrdelního soudu v letech 1667–1757

Trestní právo v raném novověku teoreticky umožňovalo uložit trest smrti za celou řadu deliktů, v praxi však přísnost či mírnost vynášených rozsudků závisela na řadě okolností, jednou z nich mohla být i ekonomická náročnost výkonu kapitálních trestů. Ekonomické souvislosti výkonu hrdelního práva byla dosud věnována pozornost spíše okrajová, resp. byla zkoumána především v královských městech v době před Bílou horou. Studie věnované situaci v poddanských městečkách doby pobělohorské považují výkon hrdelní pravomoci pro danou lokalitu za značnou finanční zátěž, pramenná základna k této problematice ale byla dosti omezená. Šest soudních manuálů zachycujících agendu hrdelního soudu v poddanském městečku Říčanech v letech 1667–1757 obsahuje 63 výčtů finančních nákladů na kriminální procesy, jejichž analýza je obsahem této studie. Celková částka 1969 zlatých vydaná za celé období na kriminální procesy by byla pro městečko typu Říčan značnou zátěží, říčanský soud ale v procesech vedených ex officio žádal o proplacení nákladů stát a vynaložené prostředky tak byly (byť často s několikaletým zpožděním) zpětně uhrazeny. Důležitá byla úzká spolupráce soudu s vrchnostenskými kontribučními úřady, které poskytovaly hotové peníze na úhradu nákladů (soud je po proplacení zase vracel). Proveden byl i rozbor složek nákladů v jednotlivých procesech, které byly rozděleny do tří kategorií: náklady za stravu vězně, náklady na výkon exekuce, náklady na soudní režii. Největší díl připadá na výdaje za stravu obžalovaných a soudní režii (procento podílu u těchto složek vychází shodně na 46%), zanedbatelné jsou náklady na výkon exekuce (8%). Důvodem toho stavu je, že říčanský soud – na rozdíl od soudů v řadě jiných lokalit – jen zřídka vynášel kapitální tresty. Ve druhé polovině 17. století je mírnost rozsudků dána snahou vrchnosti po hospodářském oživení panství těžce postižených třicetiletou válkou; v první polovině 18. století, kdy rozsudky již místo vrchnosti vynášel pražský apelační soud, se zase projevuje obecná zmírňující tendence trestů: v mnoha procesech byl uložený kapitální trest po žádosti o milost změněn na nucené práce – proto odpadají náklady za provedení exekuce, a naopak stoupá soudní režie (platby písařům, poslům apod.) a s prodlužující se délkou procesu stoupají i výdaje za stravu obžalovaných.

Jan Šimek, Costs incurred on the activities of the capital case court in Říčany in 1667–1757

Criminal law in the early modern period made it possible, theoretically, to impose the death sentence for a wide range of delicts, but in practice the strictness or leniency of the sentences depended on a range of circumstances. One of them was the costs of execution of capital sentences. The economic implications of such an execution have until now been studied only marginally, if at all, and concerned primarily royal towns in the period prior to the Battle of White Mountain. The studies focusing on the situation in subject towns of the period after the Battle of White Mountain consider the execution of the capital case powers for a given region as a financial burden, although the number of sources demonstrating this fact was rather limited. Six court manuals depicting the agenda of the capital case court in the subject town of Říčany in 1667–1757 contains 63 lists of costs incurred on criminal proceedings, which this paper aims to analyse. The total sum of 1969 guldens expensed during this period on criminal proceedings was a significant burden for Říčany; the local

court demanded reimbursement of the costs incurred in relation to ex officio proceedings from the state authorities and the costs were, as a result, though with a delay of at times even several years, reimbursed. What was important for the court was its close cooperation with manorial nobility contribution authorities that provided cash for payments of the expenditures (and the court repaid them after being reimbursed). The individual parts of the costs in each proceeding have been analysed and divided into three categories: costs of food for the prisoners, costs of the execution of capital punishments, and court overhead costs. The costs of food provided to the accused and the court overhead take up the biggest share (each 46%), while the costs of the execution amount only to 8%. The reason for that was that the court in Říčany, unlike courts in other regions, only rarely awarded capital punishments. In the second half of the 17th century the court awarded lenient sentences because of the demesne's efforts to recover its economy severely affected by the Thirty Years' War. In the first half of the 18th century the sentences were issued by the Prague Appeal Court instead of the manorial nobility court, as a result of which the sentences tended to be moderate too – in many cases, the capital punishment imposed was, after a petition for clemency, altered to forced labour. This is why there are no costs of execution and, on the contrary the court overhead costs are rising (payments to the scribes, messengers, etc.) and the longer the duration of the proceedings, the higher the costs of food for the accused.

MARTIN HŮRKA, Delikt „rušení náboženství“ na panstvích Kounice a Kostelec nad Černými lesy od osmdesátých let 18. století do poloviny 19. století

V 18. století probíhala v habsburské monarchii řada modernizačních procesů, trestní oblast z toho nevyjímaje. Cílem předkládaného článku, jehož text čerpá zejména z pramenů místních vrchnostenských soudů velkostatků Kounice a Kostelec nad Černými lesy, je prezentace dílčích výsledků probíhajícího širšího badatelského úsilí autora, které je zaměřeno na zkoumání vývoje (v normativní i praktické rovině) deliktu rušení náboženství (Religionsstörung) v 18. a 19. století v Čechách.

Martin Hůrka, The “Religionsstörung” delict at the demesnes Kounice and Kostelec nad Černými lesy from 1780s till the mid-1900s

The 18th century saw a range of modernising trends which also affected criminal law. The paper draws information primarily from sources of the local courts of the manorial nobility at manor farm estates of Kounice and Kostelec nad Černými lesy and its aim is to present partial results of the author's more extensive research into the development, normative as well as practical, of “Religionsstörung” delicts, i.e. the disturbances against religion, in the 18th and 19th centuries in Bohemia.

MATOUŠ JIRÁK, Jubilejní památníky knížete Jana II. z Lichtenštejna v revírech Lesního úřadu Nové dvory

Na 12. listopadu 1898 připadlo čtyřicáté výročí vlády knížete Jana II. z Lichtenštejna. Při této příležitosti vysadil lichtenštejnský lesní personál ve všech knížecích lesních revírech malé dubové háje, doplněné pamětními kameny připomínajícími toto jubileum. Ve stejném roce byly v lichtenštejnských lesích zasazeny také takzvané císařské javory, oslavující padesátileté jubileum panování císaře Františka Josefa I. Tato studie detailně popisuje výsadbu knížecích dubů i císařských javorů a zřizování jubilejních památníků v revírech Lesního úřadu Nové dvory.

Matouš Jirák, Jubilee monuments of the Prince Johann II of Liechtenstein in the forest districts of Forest Authority in Nové Dvory

At the occasion of the 40th anniversary of the reign of Prince Johann II of Liechtenstein, on

12 November 1898, the Liechtenstein forest administration staff planted small oak orchards in all forest districts of the principality, accompanied with jubilee stone monuments commemorating this anniversary. In the same year, so-called imperial maple trees were planted in Liechtenstein forests, commemorating the 50th anniversary of Emperor Franz Joseph I's reign. This study describes in detail the planting of Prince's oak trees and imperial maple trees and erection of jubilee memorials in the forest districts of the Forest Authority in Nové Dvory.

EVA GREGOROVIČOVÁ, Životní kruh. Rodinné události toskánské linie habsbursko-lotrinského rodu na panství Brandýs nad Labem 1861–1866

Autorka předkládanou studií navazuje chronologicky i tematicky na svůj příspěvek Z Florencie do Brandýsa. Příchod toskánských Habsburků na brandýské panství, uveřejněný ve sborníku Studie a zprávy 1, 2011, s. 9–29. Tentokrát se zabývá zachycením rodinných událostí, které se v prvních letech po příchodu toskánských Habsburků udály na brandýském panství v rámci rodiny nových majitelů. Popisuje mezníky v životních osudech toskánské pobočné habsbursko-lotrinské linie v letech 1861–1866 s využitím téměř výhradně neznámých archivních pramenů uložených v Rodinném archivu toskánských Habsburků v Národním archivu v Praze, a to především autobiografických záznamů z deníků bývalého toskánského velkovévody Leopolda II., který se v roce 1860 stal vlastníkem brandýského patrimonía.

Eva Gregorovičová, Life circle. Events experienced in the Tuscan line of the Habsburg-Lorraine family at the demesne of Brandýs nad Labem in 1861–1866

The author takes up, in terms of the period covered as well as the topics, her previous paper From Florence to Brandýs nad Labem. The arrival of Tuscan Habsburgs to the demesne of Brandýs nad Labem published in the collection Reports and studies I/2011, pages 9-29. This time the author focuses on depicting events that occurred in the family of the new owners at the Brandýs demesne after the arrival of the Tuscan Habsburgs. She describes the milestones in the destinies of the Tuscan's secondary Habsburg-Lorraine line in 1861-1866 using almost exclusively unknown archive sources deposited with the Family archive of the Tuscan Habsburgs in the National Archive in Prague, including namely autobiographical notes written in the diary of the former Tuscan Grand Duke Leopold II, who became the owner of the Brandýs patrimony in 1860.

MILAN PÁTRA, Spolková sociálně-zdravotní péče na příkladu okresu Brandýs nad Labem v letech 1939–1945

V letech 1939–1945 působily na bývalém brandýském okrese spolky s celostátní působností zabývající se sociálně-zdravotní péčí. Jednalo se o Okresní péči o mládež, Ochranu matek a dětí, Červený kříž a Ligu proti tuberkulóze. Tyto jmenované spolky navazovaly na svou prvorepublikovou činnost a dále rozvíjely svoje aktivity na sociálně-zdravotním poli brandýského okresu. Samozřejmě i zde docházelo k perzekucím, které se nejvíce dotkly Červeného kříže.

Milan Pátra, Social and health care associations - a case study of Brandýs nad Labem in 1939–1945

In 1939–1945 there were associations in the former Brandýs nad Labem district, operating on the whole territory, which focused on social and health care. These included the District Youth Care Centre, Organisation for the Protection of Mother and Child, the Red Cross and the League against Tuberculosis. These institutions built on their activities in the period of the First Republic and further developed their social and health care activities in the Brandýs nad Labem District. Needless to say, persecutions took place in this area, which most

significantly affected the Red Cross.

MICHAL PLAVEC, Letecká bitva o Bílé sobotě 1945. Nové pohledy z českých i zahraničních archivů

Jednou z posledních velkých leteckých bitev v okolí českého hlavního města na konci druhé světové války byla letecká bitva mezi Klecany a Kralupy nad Vltavou dne 31. března 1945. Střetli se v ní američtí stíhači z italských základen a němečtí stíhači z letišť Klecany a Kbely. Němečtí piloti původně létali na bombardérech a přeškolovat na stíhačky se začali až na konci listopadu 1944 v Čechách. Na konci března 1945 výcvik ještě plně nedokončili.

Američané jednoznačně zvítězili, ale nemohli pravděpodobně sestřelit osmnáct letadel a další poškodit, jak hlásili. Četnické záznamy v této oblasti uvádějí deset sestřelených a havarovaných letadel, u posledního ale nemáme jistotu, že se zřítilo v důsledku této bitvy. Padlo pět německých pilotů. Jedním z nich byl Hptm. Erwin Zöllner, velitel 4./KG(J) 6 a nositel vysokého vyznamenání Německý kříž ve zlatě. Američané neztratili ani jedno letadlo.

Michal Plavec, Air battle on Easter Saturday in 1945: New findings discovered in Czech and foreign archives

One of the last major air battles in the vicinity of the Czech capital city of Prague at the end of World War II took place between Klecany and Kralupy nad Vltavou on 31 March 1945. It was a battle between US fighters based in Italy and German fighters who were based at the airports in Klecany and Kbely. Originally, the German pilots were trained to fly bomber planes and started their fighter training in Bohemia as late as in November 1944. At the end of March 1945 their training had not yet ended.

The Americans were the clear winners but could not have shot down 18 planes and damaged another, as they claimed. The police records on the battle show 10 shot down and crashed planes but it is not clear whether the last one's crash was related to the air battle or not. Five German pilots died in the battle, including Commander 4./KG(J) 6 Hptm. Erwin Zöllner, who was a recipient of a high military decoration – the German Cross in Gold. The Americans did not lose a single plane.

JAROSLAV JÁSEK, Káranská vodárna slouží sto let

Připomenutím skutečnosti, že Káranská vodárna slouží již 100 let, je stručné seznámení s jejím historickým vývojem. Přes veškeré problémy bylo na počátku 20. století postaveno vodohospodářské dílo, které v té době nemělo ve střední Evropě obdoby a stalo se na dlouhou dobu pilířem pražského vodárenství. Po všech stránkách také ovlivnilo život obyvatel nejen hlavního města Prahy, ale i přilehlých regionů. I řada dosud nepublikovaných fotografií je toho dokladem.

Jaroslav Jásek, Káraný waterworks has been running one hundred years

A brief introduction to the historic development of the Káraný waterworks commemorates its 100th anniversary. Despite all problems, the waterworks which was constructed in the beginning of the 20th century was exceptional in Central Europe and became, for a long time, the pillar of Prague water supply engineering system. In many aspects, it had an impact not only on the lives of the inhabitants of Prague but also of neighbouring regions, which is demonstrated also by a number of pictures that have never been published before.

JAN KRÁLÍK, Ke kořenům hudebního rodu Bendů

Hledání předků hudebního rodu Bendů prošlo vývojem, jehož jednotlivá stadia přinášela stále nové hypotézy, aniž bylo zřejmé, zda a proč se předchozí domněnky opouštějí. Nové

studium matrik a starších pramenů umožnilo stopovat vývoj dosavadních představ a jejich důvody, prověřit míru opření publikovaných tvrzení, konfrontacemi upozornit na účelovost některých konstrukcí, odstranit chyby a předložit nové bezrozporné řešení. Tyto kroky osvětlují především původ a totožnost Jana Jiřího Bendy, otce proslulých hudebníků.

Jan Králík, Back to the roots of the Benda musical family

When looking for the ancestors of the Benda musical family, researchers have gone through various stages, coming up with new hypotheses, without specifying the reasons for departing from previous theories. A new research into the vital statistics and older sources enabled the tracing of the development of the existing theories and their substantiations, reviewing the degree the published hypotheses were grounded, pointing to the purposefulness of certain theories, removing errors and presenting an incontrovertible solution. These steps bring light especially to the origin and identity of Jan Jiří Benda, the father of the famous musicians.

Vlastislav JANÍK, Příběh rodiny Baumanovy

Článek je věnován rodině Baumanově, která se zařadila k prvním spolupracovníkům paraskupiny Anthropoid, jež měla za úkol provést atentát na zastupujícího říšského protektora obergruppenführera Reinharda Heydricha. Pomohla parašutistům z dopadové plochy u Nehvizd převést do bezpečí všechn operační materiál a díky ní přes další sokolské činovníky se mohli oba parašutisté bezpečně etablovat na půdě protektorátu.

Vlastislav Janík, The story of the Bauman family

The article is devoted to the Bauman family, which became one of the first ones collaborating with the group of paratroopers called Anthropoid, whose task was to assassinate the acting Reichsprotector Obergruppenführer Reinhard Heydrich. The Baumans helped the paratroops to transport all the operational material from the place of landing near Nehvizdy to a secure area. Thanks to this family and other Sokol members, both paratroopers were able to safely establish their positions in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Pavel KOBLASA, Vinořské panství v majetku Černínů z Chudenic

Hraběcí rod Černínů z Chudenic zakoupil vinořské panství v bývalém Kouřimském kraji roku 1650 od Valdštejnů. Po třicetileté válce se Černínové stali jedněmi z nejbohatších aristokratů v českých zemích. K panství tehdy příslušely vsi Vnoř, Letňany a Třeboradice, kde hospodařilo celkem šestnáct sedláků a chalupníků. Díky Wolfgangovi hraběti Černínovi (1766–1813) vznikla tzv. vinořská větev rodu, jejíž příslušníci Vnoř drželi v dalších třech generacích. Koncem feudalismu patřilo k panství 1 304 hektarů pozemků a deset vesnic. V roce 1893 zdědil velkostatek Otakar hrabě Czernin (1872–1932), pozdější rakousko-uherský ministr zahraničních věcí. Po vzniku samostatného Československa mu v rámci pozemkové reformy byla většina majetku zabavena, stát mu ponechal jen zámek s příslušenstvím a 298 hektarů půdy, tj. 19,82 % původní výměry. Otakar hrabě Czernin pak v roce 1925 zbytek majetku ve Vnoři prodal manželům Jindřichovi a Melanii Bělohříbkovým za 3 900 000 korun československých. Bělohříbek byl ředitelem pražské živnostenské banky a pocházel původem z moravského Kyjova.

Pavel Koblasa, Vnoř dominion in the property of the Czernins of Chudenice

The family of the counts of Czernins of Chudenice bought the Vnoř dominion in the former Kouřim region from the Wallenstein family in 1650. After the Thirty Years' War, the Czernins became one of the wealthiest aristocratic families in the Czech lands. At that time, the whole dominion consisted of the villages of Vnoř, Letňany and Třeboradice, where the total of 16

farmers and small holders were living. Thanks to Count Wolfgang Czernin (1766–1813), the Vnoř branch of the family was created, whose members owned Vnoř for the subsequent three generations. At the end of feudalism, the dominion consisted of 1,304 hectares of land and ten villages. In 1893, Count Otakar Czernin (1872–1932), who later became Austro-Hungarian Minister of Foreign Affairs, inherited the manor farm estate. After the Declaration of independence of Czechoslovakia, most of his property was seized, leaving him only with his castle and appurtenances and 298 hectares of land, i.e. only 19.82% of the original area. In 1925, Count Otakar Czernin sold the remaining property in Vnoř to Jindřich and Melanie Bělohříbek for CZK 3,900,000. Mr. Bělohříbek was the chief manager of Prague's Živnostenská banka and his family came from Kyjov, Moravia.